

PERSONĀLIJAS

Šogad atceramies

ARHEOLOĢEI JOLANTAI DAIGAI – 90

Dzīves gājums un zinātniskais devums

Jolanta Daiga (līdz 1939. g. Damska) dzimusi Rīgā 1920. gada 30. maijā strādnieku ģimenē. Tēvs Vilhelms bijis dzelzceļa strādnieks, kantorists un kantora pārzinis Rīgas dzelzceļa mezglā, māte – jaunībā pārdevēja, vēlāk mājsaimniece, nodarbojusies arī ar šūšanu. J. Daigai bijis arī gadu jaunāks brālis, kas 16 gadu vecumā sācis darba gaitas un strādājis Rīgas dzelzceļa stacijas depo par elektriķi.

J. Daiga 1934. gadā pabeidz pamatskolu un tajā pašā gadā uzsāk mācības Rīgas 3. ģimnāzijā. Ģimnāzijas piecgadīgo kursu pabeigusi, 1939. gadā J. Daiga iestājas Latvijas Universitātes Filoloģijas fakultātē. Pēc pirmā vispārējā mācību kursa noklausīšanās viņa izvēlas vēstures specialitāti, bet, tā kā Vēstures nodaļa kara laikā tiek slēgta, tad turpina mācības Pedagoģijas nodaļā. Arī Pedagoģijas nodaļā visi priekšmeti netiek lasīti, tāpēc J. Daiga 1943.–1944. gadā paralēli mācās Fiziskās audzināšanas institūtā.

1944. gada oktobra pirmajās dienās vācieši atkāpjoties J. Daigas tēvu ar visu ģimeni aizdzien uz Vāciju, kur Laubavas fabrikas nometnē viņi tiek izmantoti piespiedu darbos baraku celtniecībā, dažādos remontdarbos. 1945. gada septembrī ģimene laimīgi atgriežas Latvijā.

1945. gada rudenī J. Daiga no jauna iestājas LU Vēstures fakultātē. Autobiogrāfijā J. Daiga raksta, ka bija piepildījies viņas vēlēšanās studēt vēsturi un kļūt par arheoloģi. Studiju laikā viņa aktīvi iesaistās studentu zinātniskajā biedrībā, piedalās pašdarbībā, sporta pasākumos.

1947. gada vasarā studente J. Daiga pirmo reizi piedalās arheoloģiskajos izrakumos, strādājot E. Šnores vadītajos izrakumos Ludzas Nukšu un Daugavas Oglenieku kapulaukā.

Universitāti J. Daiga beidz 1950. gadā, iegūstot kvalifikāciju “vēsturnieks”. Jau studiju laikā viņa sāk strādāt vispirms fakultātē Vispārējās vēstures nodaļā par laboranti, bet no 1948. gada 11. marta – LPSR ZA Vēstures un materiālās kultūras institūta Arheoloģijas nodaļā par jaunāko zinātnisko līdzstrādnieci. Darbam institūtā viņu rekomendējusi Vēstures fakultātes dekāne docente S. Dūdele, raksturojot viņu kā apzinīgu, kārtīgu darbinieci, kas nerēķinās ar darbalaiku. Arī Latvijas LĶKS Rīgas pilsētas komitejas rekomendācijā, ko parakstījusi V. Gudzuka, J. Daiga raksturota kā politiski nosvērta un rekomendēta darbam institūtā. Arheoloģe E. Šnore savā ieteikumā atzīmējusi J. Daigas nopietno interesi par arheoloģiju un rūpību darbā.

Pirmajos darba gados institūtā J. Daiga iesaistījies E. Šnores vadītajos izrakumos Rīgā, Kivtos (1948), Lubānā (1949), Abrenē (1951). Neaizstājams palīgs viņa kā ekspedīcijas vadītāja vietniece bijusi E. Šnorei

Jolanta Daiga izrakumos Asotes pilskalnā 1949. gadā

izrakumos Asotē (1949–1954), kur veikusi izrakumu fiksācijas darbus (nivelējusi, fotografējusi), signējusi senlietas, sastādījusi senlietu, keramikas, paraugu sarakstus, strādājusi arī ar LU Vēstures fakultātes studentiem – praktikantiem.

Strādājot kopā ar paleozooloģijas speciālistu V. Calkinu, kurš izvērtēja Asotes pilskalna paleozooloģisko materiālu, J. Daiga apguvusi dzīvnieku kaulu noteikšanas prasmes. Savukārt sadarbībā ar senā stikla izstrādājumu speciālistu J. Ščapovu tika veikta Asotes pilskalnā bagātīgi atrasto (vairāk nekā 500 eksemplāru) stikla kreļļu un aproču klasifikācija. Stikla kreļļu analogiju un hronoloģijas skaidrojuma nolūkos vienlaikus analizēts arī citos pieminekļos atrasto stikla kreļļu materiāls. Darba rezultāti atspoguļoti rakstā, kas iekļauts E. Šnores monogrāfijā par Asotes pilskalnu (1960).

J. Daiga apgūst zināšanas arī antropoloģijā. 1952. gadā viņa piedalās PSRS ZA rīkotajā antropoloģiskajā ekspedīcijā profesora G. Debeca un N. Čeboksarova vadībā. J. Daiga apstrādā Nukšu kapulauka antropoloģisko materiālu, veicot mērījumus, balstoties uz padomju antropoloģijā pieņemtajiem metodiskajiem paņēmieniem. Šis apkopojums publicēts E. Šnores 1957. gadā izdotajā monogrāfijā.

50. gadu sākumā J. Daiga pievēršas amatniecības jautājumu studijām, sevišķi krāsainā un melnā metāla apstrādes jautājumiem. Lai izprastu senās metāla apstrādes tehnoloģijas, J. Daiga konsultējas ar speciālistiem

Rīgas Daiļamatniecības skolā, LVU Metalurģijas katedras mācībspēkiem, kā arī iepazīstas ar kalēju pieredzi Krustpils un Neretas apkaimes kolhozu kalvēs. Viņa vāc etnogrāfiskos materiālus ne tikai par kalēja darbu, bet apmeklē seglinieka darbnīcas, iepazīstas arī ar koka un ādas apstrādes paņēmieniem.

1954. gada 1. decembrī J. Daiga tiek ieskaitīta PSRS ZA Materiālās kultūras vēstures institūta aspirantūrā, lai specializētos Baltijas arheoloģijā. Aspirantūras laikā J. Daiga iepazīsies gan ar Latvijas, gan Maskavas, Vitebskas, Viļņas, Smoļenskas muzeju arheoloģiskajām kolekcijām, kā arī piedalījies arheoloģiskajos izrakumos Smoļenskā, Novgorodā. Metālapstrādes un metalogrāfijas zināšanas viņa apgūst Krāsaino metālu institūtā Maskavā un LVU Mehānikas fakultātē. Aspirantūras laikā J. Daiga strādājusi izrakumos E. Brīvkalnes, E. Šnores un Ā. Stubava vadītajās ekspedīcijās Tērvetē, Ludzas Šelupinkos, Kivtu kapulaukā, Ķentē, piedalījies Baltijas kompleksajā ekspedīcijā, kā arī veikusi pirmos patstāvīgos izrakumus Grobiņas apmetnē (1955) un Priedienā II (Priedulājos; 1957).

Aspirantūras trīs gados J. Daiga nokārto nepieciešamos kandidāta minimuma eksāmenus un iesniedz disertācijas "Latgaļu amatniecība 9.–12. gs." saīsinātu variantu. PSRS ZA Materiālās kultūras vēstures institūta zinātniskā padome atzinusi darbu par izpildītu.

50. gadu beigās J. Daiga veic izrakumus Saldus slimnīcas viduslaiku kapsētā, savukārt 60. gadu sākumā, kad izvēršas izrakumi Pļaviņu hidroelektrostacijas celtniecības zonā, viņa sākotnēji strādā Sēļu I ekspedīcijā (Lejasdopelēs, Pungās), bet 1962. gadā vada Sēļu II ekspedīciju un organizē izrakumus Sēlpils Spietiņos un Plāteros. Viņas pieredze un zināšanas par dzelzs ieguves tehnoloģiju šajā ekspedīcijā ir ļoti noderīgas, jo tiek atklātas vairākas senās dzelzs ieguves krāsnes. Ekspedīcijā konstatēto finansiālo pārkāpumu dēļ J. Daiga no darba institūtā aiziet un no 1963. gada septembra līdz 1966. gadam strādā Rīgas 143. un 150. pirmskolas bērnu audzināšanas iestādē par audzinātāju, bet arheoloģiskajos izrakumos piedalās tikai atvaļinājuma laikā, iesaistoties Ē. Mugurēviča ekspedīcijas darbā Matkules pilskalnā un J. Graudoņa vadītajos Limbažu Buļļumuižas uzkalniņu izrakumos.

1966. gadā viņa atgriežas darbā institūtā, sāk strādāt par vecāko laboranti, bet 1967. gada augustā tiek atkal iecelta par jaunāko zinātnisko līdzstrādnieci. J. Daiga iesaistās ekspedīcijās pie arheologa J. Graudoņa, strādā Reznēs, Ķivutkalnā, piedalās Augšzemes un Latgales apzināšanas ekspedīcijās. 60. gadu beigās un 70. gadu pirmajā pusē veic arheoloģiskos pētījumus Rīgas hidroelektrostacijas celtniecības zonā Daugavas lejteces pieminekļos Raušu ciemā, Kābeļu apmetnē, Ankeršmitu kapsētā, Lipšu ciemā un kapulaukā. Šajos objektos viņai seko veiksmē, tiek uzietis unikālais kalēja rīku depozīts Raušu apmetnē, atrasts 25 kg smagais dzintara depozīts Kābeļu apmetnē.

70. gadu otrajā pusē viņa turpina arheoloģisko izrakumu darbu – veic izrakumus Ludzas mūra pili (1976), Kamārdes pilskalnā (1978) Zemgalē, jo sevišķi plaši izrakumi izvēršas Dobeles viduslaiku kapsētā (1979–1982), kas ir viņas pēdējie izrakumi.

Jolanta Daiga un Ādolfs Stubavs izrakumos
Dobeles kapsētā 1980. gadā

Līdztekus arheoloģisko izrakumu darbam J. Daiga sagatavoja un publicēja vairākus rakstus, kuros skarti dažādi senās amatniecības jautājumi. Jāatzīmē, ka pēc Otrā pasaules kara amatniecības problēmu izpētei liela uzmanība tika pievērsta PSRS ZA Arheoloģijas institūtā, šajā jomā strādāja redzamākie padomju arheologi B. Ribakovs, B. Kolčins. Viens no pirmajiem J. Daigas nozīmīgākajiem pētījumiem ir apkopojums par Latvijas arheoloģiskajā materiālā atrastajām lejamveidnēm, to veidiem un krāsaino metālu liešanas tehnikas attīstību no 1. g.t. pr.Kr. līdz 12. gadsimtam. Kopā ar I. Grosvaldu tiek sagatavota publikācija par krāsaino metālu kausēšanai nepieciešamiem rīkiem – tīģeļiem, pievēršot uzmanību Latvijas teritorijā atrasto tīģeļu formas attīstībai un, balstoties uz spektrālo un ķīmisko analīžu rezultātiem, analizējot tīģeļu masas struktūru un kausēto metālu sastāvu.

Balstoties uz PSRS ZA Arheoloģijas institūta Arheoloģijas tehnoloģijas laboratorijā veikto izrakumos atrasto krāsainā metāla priekšmetu kvalitatīvo analīžu rezultātiem, J. Daiga publicēja rakstu arī par krāsaino metālu ķīmisko sastāvu Latvijā 6.–13. gadsimtā. Savukārt melnās metalurģijas un metālapstrādes aizsākumiem J. Daiga pieskārusies rakstā

par dzelzs ieguves krāsniņiem Sēlpils Spietīņu apmetnē. Par krāsainā un melnā metāla apstrādi atsevišķas apakšnodaļas J. Daiga sagatavoja arī izdevumā "Latvijas PSR arheoloģija" (1974).

Starp nozīmīgākajiem pētījumiem jāatzīmē J. Daigas izstrādātā latgaļu un sēļu kultūrai 9.–11. gs. raksturīgās "karavīra" aproces tipoloģija un hronoloģija, detalizēta šo aproču ornamenta analīze un uz metāla spektrālās un metalogrāfiskās mikrostruktūras analīzes rezultātiem balstīts aproču izgatavošanas paņēmieni iztīrījums.

Kā viens no pēdējiem J. Daigas zinātniskajiem rakstiem minams Ludzas pils arheoloģisko izrakumu materiāla apkopojums. Kopumā J. Daigai ir ap 60 publikāciju, vairums no tām ir tēzes par arheoloģisko izrakumu rezultātiem. Jāatzīmē, ka J. Daiga veikusi arheoloģiskos izrakumus vairāk nekā 20 dažāda veida pieminekļos visā Latvijas teritorijā.

J. Daigas uzsāktie pētījumi Latvijas senākās vēstures izpētei ir ļoti nozīmīgi. Tie sekmēja krāsainā un melnā metāla ieguves avotu un tehnoloģiju izpēti, seno amatnieku prasmi līmeņa, tirdzniecisko un kultūras sakaru skaidrojumu. Taču J. Daigas zinātniskā darbība minētajā virzienā 70. gados apsīka. Saspringtais ekspedīciju darbs, iegūtā materiāla apkopšana, pārskatu sagatavošana prasīja daudz laika. Jāatzīmē, ka joprojām šiem jautājumiem nav pievērsta pietiekama uzmanība un netiek izmantotas eksakto zinātņu iespējas šo jautājumu padziļinātai izpētei.

Raksturojot J. Daigas zinātnisko darbību, nevar neminēt vēl vienu jomu – dalību zinātniskajās konferencēs. Viņa aktīvi piedalījies Baltijas arheoloģijas jautājumiem veltītajos plēnumos Tartu (1951) un Viļņā (1955), konferencēs Maskavā (1961, 1962, 1971), Ļeņingradā (1972), Tallinā (1980), Viļņā (1981), vairākkārt ar referātiem uzstājusies Latvijas arheologu atskaites sesijās, lasījusi arī populārzinātniskas lekcijas.

Jāatzīmē, ka 1970. gadā J. Daiga tiek iecelta par institūta arheoloģiskā materiāla fondu glabātāju. Viņai bija jānodrošina materiāla glabāšana atbilstoši noteikumiem. J. Daiga organizē remontu pagrabtelpās, kur glabājās daļa no izrakumos iegūtā materiāla, un nodrošina tajās kārtību.

J. Daigas dzīves gājums aplūkots, balstoties uz arhīva materiāliem (Latvijas Valsts arhīvs, 2371. fonds, 4. apraksts, 352. lieta). Tajos atrodami tikai sausi fakti, kas neraksturo zinātnieka sarežģīto ikdienas dzīves ceļu. Iepazīstoties ar šiem materiāliem, redzam, ka J. Daiga bijusi teorētiski un praktiski labi sagatavota, arī ar valodas zināšanām (pratusi vācu, poļu, krievu valodu, nedaudz apguvusi arī zviedru un franču valodu). Jau kopš studiju gadiem J. Daiga bijusi sabiedriski aktīva, laba organizatore, veikusi "kultorga" pienākumus, bijusi institūta arodkomitejas locekle, vēlēšanu laikā pildījusi aģitatora darbu. Arhīva materiāli liecina, ka par labu un nevainojamu darbu, panākumiem sociālistiskajā sacensībā, aktīvu dalību talkās J. Daiga vairākkārt saņēmusi prēmijas un pateicības.

J. Daiga bija iekļuvusi gan satiksmes negadījumā, gan guvusi sadzīves traumu, bet, tā kā nevienā gadījumā nebija ārstējusies, tad mūža pēdējos gados tas atsaucās uz viņas veselības stāvokli un darba spējām. 1984. gada 3. jūlijā J. Daiga aiziet pensijā, bet slimības saasinājuma dēļ 1984. gada 14. decembrī mirst. Viņa apglabāta Rīgā, Miķeļa kapos.

Antonija Vilcāne